

Odločanje kmetov z območja Haloz o vključevanju v kmetijsko-okoljske ukrepe za ohranjanje ekstenzivne rabe travinja

Ana NOVAK^{1,2}, Tanja ŠUMRADA¹, Majda ČERNIČ ISTENIČ¹, Emil ERJAVEC¹

Received December 22, 2021; accepted January 03, 2022.
Delo je prispelo 22. decembra 2021, sprejeto 3. januarja 2022

Farmers' decision to participate in agri-environmental measures for the conservation of extensive grasslands in the Haloze region

Abstract: Understanding the factors that influence farmers' decisions to participate in agri-environmental measures (AEMs) is crucial to meeting the environmental goals of agricultural policy. We investigated the factors of farmers' involvement in AEM aimed at maintaining extensive grassland use by analysing data from a survey of 258 farms and 40 interviews with farmers in the Haloze region. Results show that, in addition to adequate payment, farmers' attitudes towards grassland conservation and their self-identity are also important factors in increasing their willingness to join AEMs. A production-oriented view of farming prevailed among the interviewed farmers, with grassland conservation being important to them primarily in terms of maintaining a tidy landscape and achieving production and economic goals, while biodiversity conservation was often of negligible importance. The results indicate the educational and extension need in terms of farmers' understanding of the relationship between agriculture and nature conservation. The latter can be encouraged by strengthening advisory support and the use of locally and practically oriented knowledge transfer approaches, as well as by introducing result-based AEMs.

Key words: agri-environmental schemes; farmers' participation; decision-making process; social capital; self-identity; biodiversity; grassland conservation, Slovenia

Odločanje kmetov z območja Haloz o vključevanju v kmetijsko-okoljske ukrepe za ohranjanje ekstenzivne rabe travinja

Izvleček: Razumevanje dejavnikov, ki vplivajo na odločitev kmetov za vključitev v kmetijsko-okoljske ukrepe (KOU), je ključnega pomena za doseganje zastavljenih okoljskih ciljev kmetijske politike. Z analizo podatkov, ki smo jih pridobili z anketo na 258 kmetijah in z 40 intervjuji s kmeti na območju Haloz, smo raziskali dejavnike vključevanja kmetov v KOU, ki so namenjeni ohranjanju ekstenzivne rabe travinja. Največji vpliv na pripravljenost kmetov za vključevanje v KOU so imeli višina plačila in s tem vpliv ukrepa na dohodek kmetije ter odnos kmetov do kmetijske dejavnosti in ohranjanja narave. Med anketirani kmeti je prevladovala osredotočenost na proizvodnjo, medtem ko so pomen ohranjanja travinja povezovali predvsem z zagotavljanjem urejene krajine ter doseganja proizvodnih in ekonomskih ciljev. Ohranjanje travinja iz vidika biotske pestrosti je imelo med večino anketirancev manjši, pogosto zanemarljiv pomen. Rezultati kažejo na potrebo po okrepitvi izobraževanja z namenom izboljšanja razumevanja povezav med kmetijstvom in naravo. Slednje je mogoče spodbuditi s krepitevijo svetovalne podpore ter uporabo lokalno in praktično naravnanih pristopov prenosa znanja, pa tudi z uvedbo rezultatsko zasnovanih KOU.

Ključne besede: kmetijsko-okoljski ukrepi; vključanje kmetov; odločitveni proces; socialni kapital; samoidentiteta; biotska pestrost; ohranjanje travinja; Slovenija

¹ Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, Slovenija

² Korespondenčni avtor, e-naslov: ana.novak@bf.uni-lj.si

1 UVOD

Kmetijsko-okoljski ukrepi (KOU) Skupne kmetijske politike (SKP) so pomembno orodje zmanjšanjevanja negativnih vplivov kmetijstva na okolje in naravo ter ohranjanja pozitivnih učinkov kmetijstva v Evropski uniji (EU) (ECA, 2011). V okviru KOU kmetje prejmejo plačilo v zameno za prostovoljno izvajanje nadstandardnih kmetijski praks, ki so usmerjene k ohranjanju biotske pestrosti, varstvu voda in tal ter blaženju in prilagajanju na podnebne spremembe (Uthes in Matzdorf, 2013).

Raziskave o učinkih KOU ugotavljajo nekatere pozitivne vplive (Poláková in sod., 2011; Batáry in sod., 2015), vendar so ti pogosto nezadostni (Kleijn in sod., 2006; Kaligarič in sod., 2019), zato je treba raziskati možnosti za izboljšanje in povečanje uspešnosti KOU (ECA, 2011). Pomanjkljivosti se lahko kažejo predvsem v šibki intervencijski logiki pri načrtovanju ukrepov, neustreznem pristopu k izračunu višin podpor in premajhni ciljnosti ukrepov glede specifičnih okoljskih potreb (ECA, 2011; Batáry in sod., 2015). Podobne pomanjkljivosti kmetijsko-okoljskih plačil se kažejo tudi v Sloveniji (Erjavec in sod., 2018), kjer se kmetijsko-okoljski ukrepi izvajajo od leta 1999 (Travnikar in Volk, 2016). Šibkost ukrepov se dodatno odraža v razmeroma majhnem interesu kmetov za vključitev vanje (Žvikart, 2010; Žgavec in sod., 2013; Kaligarič in sod., 2019).

Zadostno zanimanje kmetov za sodelovanje v KOU lahko poveča verjetnost za uresničitev ciljev politike (Wilson & Hart, 2000), zato je za oblikovalce ukrepov koristen vpogled v dejavnike, ki vplivajo na odločanje kmetov (Falconer, 2000). Dejavniki odločanja kmetov za sodelovanje v KOU so bili v tujini predmet številnih raziskav (npr. Brotherton, 1989; Wilson in Hart, 2000; Ruto in Garrod, 2009; Defrancesco in sod., 2007), nekaj pa jih je bilo opravljenih tudi v Sloveniji. Slednje ugotavljajo, da so med ključnimi razlogi za majhno zanimanje kmetov za sodelovanje v KOU pogoji ukrepov, ki zahtevajo večje prilagoditve tehnologij pridelave na kmetiji (Pust Vučajnik in Udovč, 2008; Žgavec in sod., 2013), nestimulativna finančna nadomestila (Žvikart, 2010; Žgavec in sod., 2013) in premajhna informiranost kmetov o KOU (Pust Vučajnik in Udovč, 2008; Žgavec in sod., 2013; Špur in sod., 2018).

Vključevanje kmetov v kmetijsko-okoljske ukrepe lahko pomembno vpliva na ohranjanje kmetijskih območij z visoko naravno vrednostjo (angl. *High Nature Value areas*) (Signorotti in sod., 2013), ki obsegajo predele Evrope, kjer kmetijstvo predstavlja prevladujočo rabo zemljišč in podpira ugodno ohranitveno stanje naravovarstveno pomembnih vrst in habitatov (Paracchini in sod., 2008). Območja z visoko naravno vrednostjo so precej ogrožena zaradi procesov intenziviranja kmetijstva na

eni strani in opuščanja kmetovanja na drugi (Cunder, 2008; O'Rourke in Kramm, 2012).

V Sloveniji med območja z visoko naravno vrednostjo uvrščamo tudi gričevnate Haloze v spodnjem Podravju (Ivanjšič idr., 2020), kjer so se zaradi posebnih naravnih in socio-ekonomskih dejavnikov ohranili ekstenzivni načini kmetovanja (Korošec, 2019), ki so sooblikovali suhe traviščne habitatne tipe (Lipovšek, 2015). Med njimi so tudi polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (*Festuco-Brometalia*) (* pomembna rastišča kukavičevk) (6210*), ki so varovana v okviru Direktive EU o habitatih (Direktiva 92/43/EGS) in so zaradi svoje ogroženosti predmet posebnega akcijskega načrta Evropske komisije za njihovo za ohranitev in obnovo (EC, 2019).

Eden izmed glavnih varstvenih instrumentov, ki ga je za območje Haloz predvideval Program upravljanja območij Natura 2000 v obdobju 2015–2020 (Vlada RS, 2015), je bil ciljni kmetijsko-okoljski ukrep Posebni traviščni habitat (ukrep HAB), ki naj bi spodbujal ohranjanje ekstenzivnih načinov rabe trajnega travinja. Kmetje so se z vključitvijo zavezali k pozni košnji oziroma paši in gnojenju travnikov zgolj z organskimi gnojili (MKGP, 2020). Vendar pa je bilo med kmeti na območju Haloz zanimanje za vključitev v ukrep HAB precej majhno. V letu 2019 je bilo na primer vključenih zgolj 23 kmetij s 76,6 ha travinja (Brdnik, 2019), kar je bistveno manj od varstvenega cilja, ki je predvideval, da bo v obdobju 2015–2020 v ukrep HAB na tem območju vključenih 1.097 ha travinja (Vlada RS, 2015). Zadostna količina površin, vpisanih v kmetijsko-okoljske ukrepe, pa je prvi pogoj za doseganje zelenih okoljskih rezultatov (Kus Veenvliet, 2012).

V raziskavi smo želeli s pomočjo mešanih metod raziskovanja (Tashakkori in Teddie, 1998) proučiti zakaj se kmetje na območju Haloz le v redkih primerih odločajo za vstop v kmetijsko-okoljske ukrepe, namenjene ohranjanju ekstenzivne rabe travinja. S tem smo želeli pridobiti nova znanja, ki lahko prispevajo k preoblikovanju ukrepov na način, da bodo bolj zanimivi za kmete in posledično bolj učinkoviti pri varovanju traviščnih habitatov. S tem namenom smo želeli:

- preučiti odnos kmetov do kmetijsko-okoljskih ukrepov, ki so namenjeni ohranjanju ekstenzivne rabe travinja, in
- raziskati povezave med posameznimi dejavniki odločanja na vključevanje kmetov v kmetijsko-okoljske ukrepe.

1.1 DEJAVNIKI ODLOČANJA KMETOV GLEDE KOU

V literaturi avtorji razvijajo različne razvrstitve de-

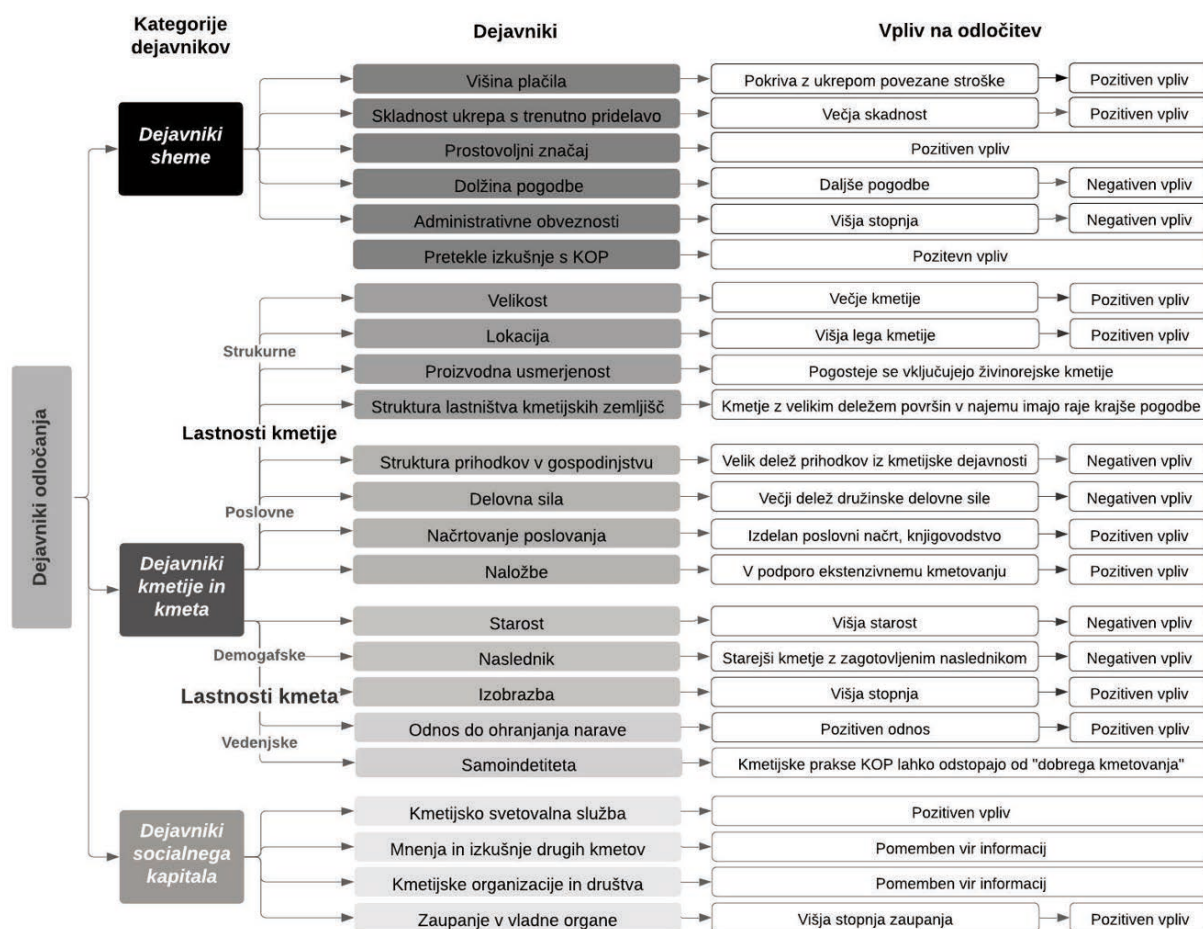
javnikov odločanja za vključitev v kmetijsko-okoljske ukrepe (npr. Brotherton, 1989; Wilson in Hart, 2000; Ruto in Garrod, 2009; Lastra-Bravo in sod., 2015), ki jih lahko v grobem razdelimo v dejavnike, ki so povezani z zasnovo ukrepa, strukturnimi in poslovnimi značilnosti kmetije, demografskimi in vedenjskimi lastnosti kmeta ter socialnim kapitalom (Slika 1).

Najpomembnejša dejavnika, ki vplivata na preference kmetov do pogojev in zahtev ukrepov, sta višina plačila in skladnost zahtev ukrepa z obstoječim načinom kmetijske pridelave na kmetiji (Brown in sod., 2020). Kmetije, ki menijo, da ponujeno finančno nadomestilo v celoti pokriva z ukrepi povezane stroške, se lažje odločijo za sodelovanje, kar lahko do določene mere usmerja vedenje kmetov. Finančna nadomestila pa lahko tudi oslabijo notranje motive za izvajanje kmetijsko-okoljskih praks, s čimer prej samoumevna vedenja lahko postanejo zgolj finančno motivirana (Burton in Paragahawewa, 2011; de Snoo in sod., 2013). V splošnem velja, da manjši kot bo zahtevan obseg sprememb obstoječih kmetijskih

praks, večja bo verjetnost, da se bodo kmetje odločili za vstop v kmetijsko-okoljske ukrepe (Defrancesco in sod., 2007).

Prostovoljni značaj ukrepov se je izkazal kot pozitiven dejavnik, ki praviloma spodbuja in pospešuje pripravljenost kmetov za vključitev (Wilson, 1997). Kmetje, predvsem starejši, v povprečju preferirajo čim krajšo dolžino pogodbe (v smislu trajanja obveznosti). Zaželeno je tudi čim manjša obremenitev z vidika administracije in nadzora (Ruto in Garrod, 2009). Na vključitev praviloma spodbudno vplivajo tudi pretekle izkušnje kmetov s KOU in drugimi okolju prijaznimi kmetijskimi praksami (Wilson in Hart, 2000; Defrancesco in sod., 2007)

Izmed strukturnih značilnosti kmetije so pomembne predvsem velikost, lokacija in proizvodna usmerjenost kmetije ter struktura lastništva kmetijskih zemljišč. Raziskave kažejo, da se za vključitev raje odločajo večje (Wilson in Hart, 2000; Siebert in sod., 2006), višje ležeče (Defrancesco in sod., 2007; Capitanio in sod., 2011) in živinorejsko usmerjene kmetije (Peerlings in Polman,

Slika 1: Diagram dejavnikov odločanja kmetov za vključevanje v kmetijsko-okoljske ukrepe (povzeto po Wilson, 1997; Ruto in Garrod, 2009; Lastra-Bravo in sod., 2015)

2009; Capitanio in sod., 2011). Zaradi raznolikosti okoljskih in socio-ekonomskih značilnosti kmetij na preučevanih območjih ter tudi zaradi različnih opredelitev strukturnih značilnosti kmetij (npr. majhne in velike kmetije), ni povsem jasne in enoznačne ugotovitve, kako ti dejavniki vplivajo na vključitev v KOU (Lastra-Bravo in sod., 2015).

Med poslovnimi značilnostmi kmetij lahko na odločanje vpliva struktura prihodkov v gospodinjstvu, pri čemer velja, da se z večanjem deleža prihodkov iz kmetijske dejavnosti pripravljenost kmetov za sodelovanje v ukrepih zmanjšuje (Defrancesco in sod., 2007; Barreiro-Hurlé in sod., 2010). Druge poslovne značilnosti kmetije s pomembnim vplivom na odločanje kmetov so še delež družinske delovne sile, načrtovanje poslovanja (npr. izdelan poslovni načrt, knjigovodstvo in vrsta naložb na kmetiji) (Lastra-Bravo in sod., 2015).

Razumevanje demografskih in vedenjskih lastnosti kmeta na odločanje je precej kompleksnejše od prej navedenih (Wilson, 1997). Dosedanje raziskave kažejo, da so mlajši kmetje bolj pripravljeni izvajati programe KOU kot starejši kmetje (Lastra-Bravo in sod., 2015). Vključevanje slednjih je povezano tudi s tem, ali imajo zagotovljenega naslednika (Potter in Lobley, 1992), saj kmetje naslednikov pogosto ne želijo obremenjevati z že sklenjeno pogodbo in se zato ne odločijo za sodelovanje (Ruto in Garrod, 2009). Ugotovljeno je bilo tudi, da višja stopnja formalne izobrazbe poveča verjetnost, da se bo kmet odločil za vključitev v KOU (Lastra-Bravo in sod., 2015).

Vse več novejših raziskav (npr. Thomas in sod., 2019; Cullen in sod., 2020) prepoznava pomen vedenjskih in psiholoških dejavnikov pri odločanju kmetov, kot sta samoidentita in odnos do ohranjanja narave. Pri prepoznavanju teh dejavnikov je uporaben koncept »dobrega kmeta« (Burton in sod., 2008). Gre za kolektivno prepoznano in deljen zbir idej o pravilnem, pričakovanem in zaželenem vedenju kmeta, ki je rezultat vseživljenske socializacije v določenem družbenem prostoru. V lokalnem okolju »dobri kmetje« večinoma veljajo za tiste, ki dosegajo velike donose v kmetijski pridelavi in prireji, ohranjajo »urejene« kmetijske površine, so dobro umeščeni in prepoznavni na trgu, imajo vzorno urejeno rejo živine in podobno (Silvasti, 2003; Burton in Paragahawewa, 2011; Sutherland in Darnhofer, 2012). Kmetje zato kmetijske prakse, ki jih spodbujajo KOU (npr. ekstenzivna reja živine, puščanje strnjjenih nepokošenih pasov), pogosto težje sprejmejo, saj v njihovi skupnosti niso prepoznane kot pokazatelji pričakovanega vedenja »dobrega kmeta«, to pa jih lahko odvrne od vključitve v tovrstne ukrepe (Burton in Paragahawewa, 2011; Slovenc, 2019).

Zadnja skupina dejavnikov se nanaša na socialni kapital. Ta združuje dejavnike, ki upošteva vključenost kmeta v družbene vezi in omrežja ter predstavljajo po-

memben vir informacij o KOU (Mathijs, 2003). Kmetje, ki so dobro informirani o KOU, so običajno bolj zainteresirani za vključitev (Wilson in Hart, 2000). Informacije lahko pridobijo iz različnih virov, kot so svetovalna služba, sosednji kmetje, kmetijske organizacije in društva ter kmetijski mediji (Lastra-Bravo in sod., 2015). Med temi je zlasti pomembna svetovalna služba, ki praviloma spodbudno vpliva na odločitev kmetov za vstop v KOU (Lastra-Bravo idr., 2015). Pri tem imajo večje kmetije običajno več stikov s svetovalno službo, zato so lahko o KOU bolj informirane kot majhne kmetije (Wilson, 1997).

2 MATERIALI IN METODE

2.1 RAZISKOVALNO OBMOČJE

Raziskava je potekala na območjih Nature 2000 Haloze-vinorodne in Boč - Haloze - Donačka gora v skupni velikosti 171,8 km², kjer so se zaradi posebnih geoloških, podnebni in drugih dejavnikov razvili nekateri naravovarstveno pomembni habitatni tipi. Mednje sodi habitatni tip polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (6210*), ki pokriva približno 30 % vseh negozdnih površin obravnavanega območja (Jakopič in Trčak, 2006). Za ohranjanje tovrstnih travišč je treba vzdrževati ekstenzivne načine kmetovanja, ki vključujejo pozno košnjo brez dosejevanja travnih mešanic in dodatnega gnojenja (Jakopič in Trčak, 2006). Naravovarstvene groznje so na območju povezane predvsem z opuščanjem rabe in posledičnim zaraščanjem zemljišč (Žiberna, 2012; Ivanjšič in sod., 2020), v manjši meri pa je problem tudi preveč intenzivna raba travnikov in pašnikov, ki prav tako povzročata izginjanje varstveno pomembnega travinja.

Večino (56,0 %) raziskovalnega območja je v letu 2018 pokrival gozd, medtem ko je trajno travinje zavzemalo 24,3 % površine (4176 ha). Pomemben delež (8,5 %) površine pokrivajo tudi kmetijska zemljišča v različnih stopnjah zaraščanja (tipi rabe 1410–1600) in trajni nasadi (4,7 %), izmed katerih je bilo največ vinogradov (1,7 %). Njivskih površin je bilo v letu 2018 relativno malo (3,0 % oziroma 522 ha). V evidenci kmetijskih zemljišč (GERK) je bilo v letu 2018 zajetih okrog 47,2 % kmetijskih zemljišč, ki so lahko upravičena do prejemanja različnih podpor Skupne kmetijske politike in lahko sklepamo, da na njih poteka aktivna kmetijska raba. Nekoliko boljše je stanje na travinju, saj ga je bilo v sistem podpor kmetijske politike vključenih 60,7 %.

Z zemljišči je na obravnavanem območju leta 2018 upravljalo skupaj 986 kmetijskih gospodarstev, med katerimi prevladujejo majhne kmetije. Dobra polovica (58,8

%) kmetijskih gospodarstev upravlja z manj kot petimi hektarji kmetijskih zemljišč, okrog četrtnina (26,3 %) pa s 5 do 10 hektarji. Velikih kmetij, ki upravljajo z več kot 50 hektarji kmetijskih zemljišč, je zgolj 1,0 %.

V kmetijsko-okoljske ukrepe, ki so se izvajali v okviru Programa razvoja podeželja 2014-2020 (v nadaljevanju KOPOP), je bilo v letu 2017 vključenih 10,2 % haloških kmetijskih gospodarstev. V ukrepu Posebni traviščni habitati (HAB), ki se izvaja v okviru KOPOP, pa je sodelovalo zgolj 1,9 % (19) kmetij. Območje sodi med območja z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo, zato so kmetijska gospodarstva upravičena tudi do izravnalnih (dohodkovnih) plačil. Analizo stanja kmetijstva za potrebe opisa raziskovalnih območij smo izvedli s prostorsko analizo v programskem okolju ArcGIS (ESRI, verzija 10.5). Podatke smo pridobili iz evidence dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč in atributnih podatkov iz zbirnih vlog za leti 2017 in 2018.

Glede na podatke iz zadnjega popisa kmetijskih gospodarstev iz leta 2010 na širšem območju Haloz prevladuje mešana pridelava (35,7 %) in specializirana reja pašne živine (34,7 %). Okrog petina kmetijskih gospodarstev je pridelovalcev poljščin (21,4 %), medtem ko je gojitelj trajnih nasadov 7,6 %. Prevladujejo kmetije (73,8 %), ki pretežno pridelujejo za lastno porabo (SURS, 2020).

2.2 RAZISKOVALNI PRISTOP

Z namenom pridobitve natančnejšega vpogleda v proces vključevanja kmetov v kmetijsko-okoljske ukrepe na območju Haloz smo uporabili mešane metode raziskovanja (angl. mixed method research; Tashakkori in Teddlie, 1998), ki jih literatura navaja kot primeren pristop k raziskovanju družboslovnih vidikov ohranjanja narave (Torkar in sod., 2011; Lastra-Bravo in sod., 2015). Tako smo kvantitativni del raziskave, ki je zajemal statistično analizo podatkov, pridobljenih iz strukturiranega vprašalnika (258 anketirancev), podprli s kvalitativno analizo, ki je temeljila na analizi pogovorov s kmeti, posnetimi med anketiranjem (40 pogovorov).

2.2.1 Anketiranje in kvantitativna analiza

Anketiranje kmetov je potekalo v marcu in aprilu 2019 na Ptuj in v Slovenski Bistrici v času letne oddaje zbirnih vlog za kmetijske podpore. K anketiranju so bila objavljena vsa registrirana kmetijska gospodarstva, ki imajo na območju Natura 2000 Haloze v upravljanju vsaj 0,3 hektarjev trajnega travinja in zbirne vloge oddajajo na sedežu Javne službe kmetijskega svetovanja na Ptuj

in v Slovenski Bistrici, ne glede na predhodno sodelovanje v KOU. Od 680 kmetov, ki so ustrezali opisanim pogojem, jih je v raziskavi sodelovalo 258 oziroma 37,9 %.

Anketiranje je izvajalo šest usposobljenih anketark, ki so z vsakim kmetom individualno izpolnile spletni vprašalnik. Vprašalnik je bil sestavljen iz štirih delov. Prvi del je vključeval vprašanja o poznavanju in sodelovanju v kmetijskih ukrepih ter površini in lastniški strukturi obdelovalnih površin. Drugi del je bil sestavljen iz vprašanj o indikatorskih vrstah suhih ekstenzivnih travnišč ter o pomenu in koristih ohranjanja narave. Sledil je del, ki se je nanašal na ukrep Posebni traviščni habitati (ukrep HAB), kjer so kmetje glede na razlago anketarja izbirali med različnimi alternativnimi zasnovami ukrepa HAB. Zadnji del vprašalnika je zajemal vprašanja o značilnostih kmetijskega gospodarstva in o demografskih značilnostih kmeta. Vprašalnik smo predhodno testirali na vzorcu 22 kmetov.

Opisna analiza pridobljenih podatkov in kvantitativna analiza sta potekali v programskem okolju STATA (StataCorp, verzija 16.1). Homogenost nominalnih spremenljivk smo preverili s testom hi-kvadrat. Za preverjanje povprečnih številskih spremenljivk smo uporabili enosmerni ali dvosmerni test ANOVA, kot neparametrično alternativo pa Mann-Whitneyev U-test. Slednji test smo uporabili tudi v primeru ordinalnih spremenljivk (Acock, 2014). Statistično analizo smo izvedli za pet skupin anketirancev, in sicer tiste, ki so kot pomemben dejavnik pri odločanju izpostavili višino plačila, vpliv ukrepa na pridelano krmo, administrativne obveznosti in nadzor, dolžino pogodbe in mnenje kmetijskega svetovalca (Preglednica 1).

2.2.2 Kvalitativna analiza

Če je anketiranec v to privolil, smo pogovor med izvajanjem ankete snemali, saj se je izkazalo, da so kmetje svoje odgovore pogosto dodatno utemeljili in podajali svoja mnenja, ki so pomembna za podrobnejšo analizo njihovih stališč. Pogovori so trajali od 30 do 100 minut.

Za potrebe kvalitativne analize smo izmed 160 posnetkov pogovorov izbrali 40 daljših posnetkov, ki so vključevali največ dodatnih pojasnil anketirancev. Po poslušanju smo za vsak posnetek najprej pripravili transkripcijo pogovorov, ki smo jih nato večkrat prebrali in analizirali s pomočjo kodiranja (Saldana, 2015). V procesu kodiranja smo posameznim relevantnim delom besedila o obravnavani temi pripisali pojme (kode). Besedila, ki smo jim pripisali isti pojem, smo zbrali in jih ločili od besedil, ki spadajo pod drug pojem. Sledila je organizacija besedila, kjer smo združili pomensko sorodne podatke oziroma pojme. Kodiranje nam je omogočilo zmanjšanje

Preglednica 1: Opisna statistika za anketirance zajete v kvantitativni del raziskave

Spremenljivka	n	SD
Število	258	
Povprečna starost (leta)	57	12,0
Povprečna velikost kmetije (ha)	6,1	4,1
Reja živine	81	%
Delež dohodkov iz kmetijstva v gospodinjstvu		
< 25 %	78	
> 75 %	3	
Prihodnjost kmetije		
- nadaljevanje kmetijske dejavnosti	83	
- opustitev živinoreje, vendar nadaljnja obdelava zemljišč	13	
- opustitev kmetijske dejavnosti	4	
Sodelovanje v KOPOP		
- trenutno vpisani	17	
- vpisani pred 2015	26	
- ukrep poznajo, vendar se niso vpisali	44	
- ukrepa ne poznajo	14	

obsega podatkov in povezavo razdrobljenih pomenov raziskovalne tematike v vsebinsko in pomensko zaključene celote. Rekonstrukcija dobljenih podatkov v nove zaključene pomenske celote je omogočala novo poglobljeno razumevanje podatkov (Roblek, 2009). Pogovore s kmeti smo analizirali v programskem okolju ATLAS.ti (Cleverbridge, verzija 8).

2.3 OPISNA ANALIZA VZORCA

Od 258 anketirancev je bilo 60 % moških in 40 % žensk. Povprečna starost anketiranih je bila 57 let. Večina anketirancev (53 %) je imela zaključeno srednješolsko izobrazbo, formalno kmetijsko izobrazbo pa 8 % anketirancev.

V povprečju so anketiranci upravljali s 6,1 ha kmetijskih zemljišč oziroma 4,81 ha trajnega travinja. Prevladovali so kmetije, ki so imele upravljana zemljišča v celoti v svoji lasti (69,0 %). Na večini kmetij so redili živino (80,6 %) in najpogosteje so imeli na kmetijah mešano kmetijsko proizvodnjo (67,4 %). Prevladovali so izključno samooskrbne kmetije (37,6 %) in kmetije, ki pridelujejo pretežno za lastno porabo (34,5 %). Več kot tri četrtine anketiranih je odgovorilo, da dohodki iz kmetijske in gozdarske dejavnosti (vključno s kmetijskimi

subvencijami) predstavljajo manj kot 25 % celotnih dohodkov gospodinjstva. Velika večina anketirancev je bila mnenja, da bodo v naslednjih desetih letih nadaljevali s kmetijsko dejavnostjo, vendar na večini kmetij naslednik trenutnega gospodarja kmetije (še) ni bil predviden (55 %). V prostovoljne KOU je bilo v času anketiranja ali že kdaj v preteklosti vključenih slaba polovica anketirancev. Večina anketirancev je ukrep HAB poznalo, vendar se niso odločili za vključitev (Preglednica 1).

Anketiranci, vključeni v kvalitativni del raziskave (v nadaljevanju sogovorniki), so bili po demografskih značilnostih, strukturi kmetijskih gospodarstev in po poznavanju oziroma vključenosti v kmetijsko-okoljske ukrepe primerljivi s celotnim vzorcem.

3 REZULTATI IN RAZPRAVA

Rezultati raziskave so predstavljeni v treh kategorijah dejavnikov, ki vplivajo na vključevanje kmetov v KOU: dejavniki ukrepa, kmetije in kmeta ter socialnega kapitala. Rezultati so dodatno podkrepljeni z izjavami kmetov, ki ilustrirajo njihovo razmišljanje o posameznih dejavnikih odločanja.

3.1 DEJAVNIKI UKREPA

3.1.1 Višina plačila

Kmetje vpliv KOU na dohodek kmetije prepoznava-jo preko višine plačila, zato je ta med ključnimi dejavniki, ki vplivajo na odločanje kmetov za vključitev v KOU (Brown in sod., 2020). To je razvidno tudi iz odgovorov anketiranih kmetov v raziskavi na Halozah, saj sta pomembnost plačila in dohodka pri odločanju poudarili skoraj dve tretjini anketirancev (65 %). Anketiranci, ki so kot pomemben dejavnik pri odločanju izpostavili višino plačila, so bili v povprečju nekoliko mlajši, njihovo gospodinjstvo pa je v povprečju štelo več članov, upokojencev in otrok, imeli pa so tudi nekoliko višje dohodke (preglednica 2), kar kaže na osebe v aktivni delovni dobi in z družinskim življenjem. Njihova kmetija je bila v zadnjih 10 letih tudi pogosteje investicijsko aktivna. Kar se tiče kmetijsko-okoljskih ukrepov so bila ta kmetijska gospodarstva pogosteje že kdaj vpisana v KOU in v ukrep HAB.

Sogovorniki, ki so upravljali predvsem z intenzivnejšimi kmetijami, so višino plačila običajno presojali z vidika pokritja stroškov dela in izgubljene krme zaradi pozne košnje, ki jo zahteva ukrep HAB. Izpostavili so, da je bilo plačilo trenutnega ukrepa HAB premajhno in zato ni odtehtalo, da bi se odločili za vstop. Večje plačilo so

Preglednica 2: Uporabljen statistični test in statistična značilnost primerjanih skupin anketirancev

Izpostavljena lastnost		VPLAČ		KRMA		ADMIN		DOLŽ		SVET	
		Stat.	Znač.	Stat.	Znač.	Stat.	Znač.	Stat.	Znač.	Stat.	Znač.
Kmet. gospodar	Starost	F -	**	F -	**	F +	**				
	Spol - ženske							$\chi^2 +$	*		
	Dosežena izobrazba										
	Št. članov gospodinjstva	F +	*	F +	**						
	Št. upokojencev	F -	*							F -	*
	Št. otrok	F +	*								
	Višina dohodkov gospodinjstva	M-W +	‘	M-W +	**			M-W -	***		
	Delež dohodkov iz kmet. dejavnosti			$\chi^2 +$	***						
Kmetija	Velikost kmetije			F +	**					F -	*
	Delež površin v najemu			M-W +	*						
	Živinorejske kmetije			$\chi^2 +$	***						
	Tržna usmerjenost kmetije			$\chi^2 +$	*						
	Investicijska aktivnost	$\chi^2 +$	**	$\chi^2 +$	**						
Info	Poznavanje ukrepov SKP			M-W +	***			M-W -	*		
	Predhodne izkušnje s KOU	$\chi^2 +$	**	$\chi^2 +$	*						
	Predhodne izkušnje s HAB	$\chi^2 +$	**								
Dejavniki ukrepa	Vpliv višine plačila					$\chi^2 -$	***				
	Vpliv na krmo					$\chi^2 -$	*				
	Administracija in nadzor			χ^2	*						
	Vpliv ukrepa na okolje					$\chi^2 -$	**	$\chi^2 -$	**		
	Dolžina pogodbe	$\chi^2 -$	*							$\chi^2 -$	**
	Mnenje kmetijskega svetovalca			$\chi^2 -$	***	$\chi^2 -$	***				
	Izkušnje drugih kmetov			χ^2	**						

Legenda: VPLAČ – kmetje, ki so kot pomemben dejavnik pri odločanju izpostavili višino plačila, KRMA – vpliv ukrepa na pridelano krmo, ADMIN – administrativne obveznosti in nadzor, DOLŽ – dolžino pogodbe, SVET – mnenje kmetijskega svetovalca; F – ANOVA, M-W – Mann-Whitneyev U-test in χ^2 – test hi-kvadrat; + pozitiven vpliv, - negativen vpliv

*** $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,001$, ' $p < 0,1$

pričakovali predvsem zato, ker je za ohranjanje površin na območju Haloz potrebnega veliko ročnega dela, saj uporaba kmetijske mehanizacije zaradi strmih naklonov pogosto ni mogoča.

»Ni problem se vpisati v kakšen ukrep za kmetijsko-okoljske spremembe. To se mi bi. Mi smo naklonjeni zmanjšanju GVŽ in ohranjanju suhega travinja pa vstopanju v okoljske ukrepe, samo pod pogojem, da nam povišajo [plačila za] te ukrepe. Mi se ne

strinjamo s temi slabimi subvencijami... s tem denarjem, ki nam ga oni ponujajo, naravovarstveniki.« (intervju št. 22, Haloze)

Primerna višina plačil zagotovo spodbuja kmete za vstop v KOU, so pa rezultati kvalitativne analize skladno z ugotovitvami preteklih raziskav (npr. Siebert in sod., 2006; Schenk in sod., 2007) pokazali, da kmetje pri odločanju upoštevajo tudi druge dejavnike. Nekateri kmetje niso bili pripravljeni vstopiti v kmetijsko-okoljske ukrepe

ne glede na višino plačila, saj jim je bila pomembnejša njihova neodvisnost. Mnogi sogovorniki so poudarili, da ne bodo spremenili načina kmetovanja in se prilagodili potrebam ukrepa v zameno za plačilo. Pri tem je potrebno vzeti v ozir, da so imeli kmetje pogosto občutek, da so bili v preteklosti samostojnejši in se jim ni bilo treba prilagajati veliko zahtevam, zato se kmetje, predvsem starejši, pogosto težje prilagodijo večjemu številu predpisov in zahtev (Schenk in sod., 2007).

3.1.2 Pričakovani učinki KOU na pridelano krmo za potrebe živinoreje

Kmetje običajno verjamejo, da je za zagotovitev zadostnega zasluzka treba dosežati velike pridelke z intenzivnejšim kmetovanjem, zato je zagotavljanje velikih pridelkov eden od osrednjih simbolov koncepta »dobrega kmeta« oziroma gospodarja (Sutherland in Darnhofer, 2012). Možnost zasluzka kmetje pogosto ne povežejo z ohranjanjem narave ali z izvajanjem kmetijsko-okoljskih ukrepov, zato so ekonomski motivi izrazitejši od motivov ohranjanja narave (Ahnström in sod., 2009). Podobno razmišljanje je prisotno tudi med anketiranci na raziskovalnem območju. Sogovorniki so pogosto poudarili, da je zanje »osnova krma« oziroma z drugimi besedami, da se niso pripravljene vključiti v tovrstne ukrepe, ker bi zaradi zahtev ukrepa izgubili kvaliteto in količino krme ter s tem dohodek, ki ga pridobijo z rabo travinja preko živinoreje.

»Dejansko nimaš nič od tiste trave, ki jo pokosiš. Mi rabimo travo za krmo živali. Zaenkrat je košnja že v začetku maja ali že prej in potem preveč izgubiš, da bi se vključil. Ni rentabilno.« (intervju št. 30, Haloze)

Dobra tretjina (38 %) anketirancev je vpliv ukrepa na količino in kakovost pridelane krme in s tem na dohodek kmetije označilo kot enega izmed najbolj pomembnih dejavnikov, ko razmišljajo o vstopu v kmetijsko-okoljske ukrepe. Ti anketiranci so bili statistično značilno mlajši in so prihajali iz gospodinjstev, ki imajo višje dohodeke in večji delež dohodkov iz kmetijske in gozdarske dejavnosti. V primerjavi z drugimi kmetijami pa je bilo tudi statistično značilno večje število članov gospodinjstva, ki aktivno pomagajo pri delu na kmetiji.

Statistično značilne so tudi razlike v značilnostih kmetijskega gospodarstva, s katerim so upravljali, in sicer so v povprečju upravljali z večjim obsegom kmetijskih zemljišč in trajnega travinja, prav tako je bil večji delež zemljišč, ki so ga imeli v najemu. Pogosto je šlo za živinorejska kmetijska gospodarstva, ki so usmerjena v prodajo in so v zadnjih desetih letih tudi pogosteje izvedla nove investicije na kmetiji. Ti anketiranci so ukrepe kmetijske

politike v splošnem poznali bolje kot drugi kmetje, prav tako so bili pogosteje že kdaj vpisani v KOU (Preglednica 2).

Zanimivo je, da je pri odločanju o vstopu v kmetijsko-okoljske ukrepe ta skupina kmetij redkeje izpostavljala administrativne obveznosti in kontrolo, dolžino pogodbe (5 let) ter mnenje kmetijskega svetovalca in izkušnje drugih kmetov (Preglednica 2). Predvidevamo torej lahko, da so ti kmetje pri odločanju o ukrepih dokaj samostojni, pogodbene obveznosti pa jim ne predstavljajo večje ovire, saj gre pogosto za (pol)profesionalna kmetijska gospodarstva.

3.1.3 Administrativne obveznosti in nadzor

Raziskave kažejo, da administrativne obveznosti, ki so povezane s sodelovanjem v ukrepu, kot so oddaja vloge, vodenje evidenc in nadzor nad izvajanjem ukrepa, praviloma negativno vplivajo na odločitev za sodelovanje v KOU (Ruto in Garrod, 2009; Lastra-Bravo in sod., 2015; Pavlis in sod., 2016). Podobno se kaže tudi iz odgovorov haloških kmetov, saj je administrativne obveznosti in izvajanje nadzora nad izvajanjem zahtev ukrepa 39 % anketiranih opredelilo kot pomemben dejavnik odločanja. Administrativne obveznosti predstavljajo oviro predvsem najstarejšim kmetom, saj ti, kot se je izrazil eden izmed sogovornikov, »s težavo dohajajo in vodijo evidence« (intervju št. 6, Haloze).

Večini sogovornikov se je vodenje zahtevanih evidenc zdelo dodatno nepotrebno in nekoristno delo. Dvomili so tudi v verodostojnost vodenih evidenc, saj sami vedo, da jih običajno ne pišejo redno oziroma jih napišejo pred napovedano kontrolo.

»Pa saj ni težko zapisati, kdaj si kosil, kdaj pognojil... včasih pa že moraš tudi malo lagati. Včasih gre skozi, včasih pa ne.« (intervju št. 2, Haloze)

Ob prejemu plačila za izvajanje ukrepa KOU se kmetje večinoma počutijo odgovorne, da izpolnjujejo zahteve in dosežajo želene rezultate, zato so bili sogovorniki mnenja, da je nadzor nad izvajanjem zahtev ukrepa do določene mere dobrodošel in pozitiven del ukrepa. Nekateri sogovorniki pa so bili mnenja, da je zanje vključitev v ukrepe preveč omejujoča, saj izgubijo svojo neodvisnost, zato se pogosto niso bili pripravljene vključiti v ukrep ne glede na višino plačila. To ugotovitev potrjuje tudi statistična analiza, saj so anketirani kmetje, ki so kot pomemben dejavnik pri odločanju izpostavili administrativne obveznosti in nadzor, hkrati redkeje izpostavili pomen višine plačila in dohodka kmetije, vpliva ukrepa na pridelano krmo in na okolje (preglednica 2).

»[...] ljudje smo tudi radi na udobno, da nimaš preveč nekih obremenitev. Ker že tako moraš delati,

potem pa je še administracija in vedno več vsega zahtevajo. In potem je včasih bolje nič.« (intervju št. 10, Haloze)

3.1.4 Pretekle izkušnje s kmetijsko-okoljskimi ukrepi

Pretekle izkušnje s KOU naj bi pozitivno vplivale na odločitev za vključitev (Wilson in Hart, 2000; Defrancesco in sod., 2007), vendar odgovori anketiranih kmetov na Halozah razkrivajo kvečjemu obratno. Kar četrtnina (26 %) anketiranih kmetov je bilo v KOU vključenih pred letom 2015, vendar se kasneje niso odločili za ponoven vpis, zgolj 10 % anketirancev pa se je odločilo, da nadaljujejo z izvajanjem ukrepov KOU tudi po letu 2015.

Sogovorniki so izpostavili kar nekaj negativnih izkušenj s preteklimi KOU. Nekateri so poudarili, da niso bili pravočasno obveščeni o terminih obveznih usposabljanj oziroma so ta potekala v terminu, ki se ga niso mogli udeležiti, in so posledično morali vračati prejeta sredstva. Odločitev anketirancev, da niso nadaljevali z izvajanjem KOU, je povezana tudi z drugimi razlogi, kot sta starost in prenizko plačilo. Nekaj sogovornikov pa je poudarilo, da so jim zahteve preteklih ukrepov KOU predstavljale preveliko obveznost in se zato niso odločili za ponoven vpis.

3.2 DEJAVNIKI KMETIJE IN KMETA

3.2.1 Velikost kmetije

Ugotovitev tujih raziskav, da se večje kmetije praviloma pogosteje odločajo za sodelovanje v kmetijsko-okoljskih ukrepih kot majhne (Schramek in sod., 1999, cit. po Siebert in sod., 2006; Hynes in Garvey, 2009), se deloma kaže tudi med kmetijami anketirancev na Halozah. Med anketiranimi kmeti so tako obstajale razlike v velikosti kmetijskih gospodarstev glede na poznavanje in izkušnje tako s KOU ($F: p < 0,001$) kot tudi konkretno z ukrepom HAB ($F: p < 0,01$), in sicer so bile kmetije anketirancev, ki KOU in HAB niso poznali in z njimi tudi niso imeli izkušenj, statistično značilno manjše.

3.2.2 Starost in nasledstvo

Starost kmetov igra pomembno vlogo pri odločitvi za sodelovanje v KOU. Večina raziskav kaže, da so mlajši kmetje bolj pripravljeni izvajati programe KOU kot starejši kmetje (Burton, 2014), kar se je izkazalo tudi na območju Haloz. Eden izmed razlogov, zakaj starejši an-

ketiranci večinoma niso razmišljali o vstopu v KOU, so obveznosti ukrepa. Dodatna administracija, nadzor in druge zahteve so jim predstavljale veliko oviro, kar jih je pogosto odvrnilo od tega, da bi se vključili v KOU.

»Jaz bi delal enako, kakor sem delal do sedaj, drugo pa za mene ne pride v poštev. Ne, ne... za mene pri teh letih ni. Če bi pa to bilo pred 20 leti, pa bi seveda delali.« (intervju št. 26, Haloze)

Na odločitev kmetov vpliva tudi njihovo zdravje (Hounsome in sod., 2006), kar se je izkazalo za pomemben dejavnik predvsem pri starejših anketirancih. Ti se namreč v bojzani, da zaradi poslabšanja zdravstvenega stanja ali poškodbe morda ne bodo mogli izpolniti pogodbenih obveznosti, pogosto raje niso odločili za vključitev v ukrep. Poleg zdravstvenega stanja na vključevanje starejših kmetov vpliva tudi, ali imajo zagotovljenega naslednika (Ruto in Garrod, 2009). Mnogi starejši anketiranci namreč niso želeli obremenjevati svojih prevzemnikov kmetije z že sklenjeno večletno pogodbo, zato se niso odločili za sodelovanje v ukrepu.

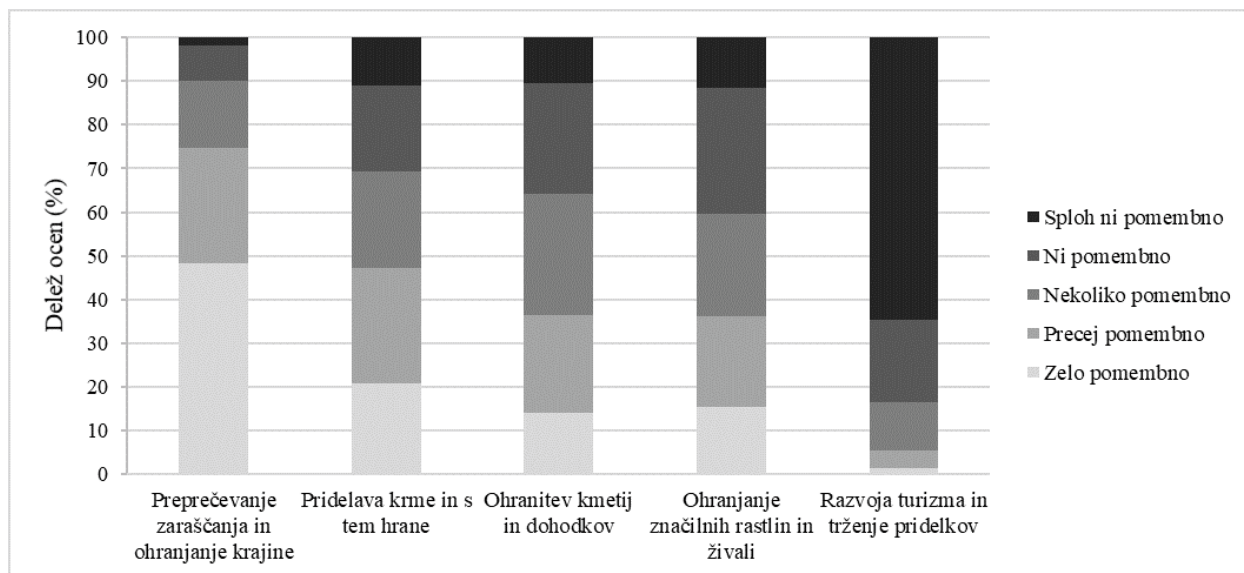
»Teh pet let [trajanja pogodbe]. Kaj hočem jaz razmišljati in neko pogodbo sklepati pri vas, če pa bo naslednje leto [kmetijo prevzel] vnuk in bo potem vse prišlo nekam drugam. To je to. Saj sem rekel, da sem letos zadnje leto vložil, naslednje leto pa bo vnuk. Potem pa nima smisla, da bi jaz kaj delal, kar njemu ne bi odgovarjalo in bi ga obremenil.« (intervju št. 35, Haloze)

V raziskavi mlajši sogovorniki dolžine pogodbe praviloma niso izpostavljali kot dejavnik, ki bi jih odvrnil od vključitve v KOU. Petletna dolžina pogodbe se jim je zdela primerna in jim ni predstavljala ovire za vključitev.

3.2.3 Odnos do ohranjanja narave in samoidentiteta

Kot pomemben dejavnik odločanja se je izkazal odnos kmeta do ohranjanja narave, ki ga kot ključen dejavnik prepoznavajo tudi drugi avtorji (npr. Morris & Potter, 1995; Brown idr., 2020) in je v nekaterih primerih lahko celo pomembnejši od finančnih spodbud (Battershill in Gilg, 1997, cit. po Schmitzberger in sod., 2005). Sogovorniki so imeli na splošno pozitiven odnos do narave, saj spoštujejo njene zakonitosti in cenijo dobrine, ki jim jih zagotavlja, zato so imeli večinoma tudi pozitiven odnos do sprejemanja okolju prijaznejših kmetijskih praks. Kar 76 % vprašanih je bila mnenja, da je ohranjanje ekstenzivnega travinja na območju Haloz precej ali zelo pomembno z vidika ohranjanja značilnih rastlinskih in živalskih vrst. Prav tako je po mnenju 94 % vprašanih smiselno, da država financira ukrepe, ki so namenjeni ohranjanju takšnih travnikov in pašnikov.

Pri tem je pomembno razumeti, da kmetje varstvo

Slika 2: Koristi ohranjanja ekstenzivnega travinja glede na njihovo pomembnost za kmete na Halozah leta 2019 (n = 258)

okolja in narave presoja v skladu z lastnim vrednostnim sistemom. Ohranjanje narave je na primer kmetom pogosto pomembno predvsem zato, ker se s tem preprečuje zaraščanje (Ahnström in sod., 2009), kar so anketirani kmetje na Halozah v povprečju navedli kot najpomembnejši motiv za ohranjanje ekstenzivnega travinja (slika 2). To stališče verjetno temelji na prepričanju, da »dober kmet« ohranja svoje površine »čiste« in urejene, zato lahko kmetje travnike v zaraščanju povezujejo s slabim upravljanjem (Burton, 2004).

»Glavno je, da je travnik pokošen pa čist. Da je zgled. Tako kot človek: če se lepo oblečeš, boš lep. Lahko si grd človek, pa če se lepo urediš, boš lep. Tako je tudi s travnikom, ko ga pokosiš in pospraviš na roke, pa ga potem pogledaš, kako je lep.« (intervju št. 20, Haloze)

Želja po ohranjanju »čistih« in »urejenih« travnikov pojasni mnenje nekaterih sogovornikov, da je trenutna zasnova ukrepa HAB nesmiselna, saj naj bi kmetje na travnikih pustili strnjen nepokošen pas, ki ga pokosijo šele v naslednjem letu. To se jim je zdelo še dodatno nerazumno, saj se v okolici zarašča veliko površin. Osnovnega namena puščanja nepokošenih pasov, ki je ohranjanje biotske prstorosti na travniku, večina ni poznala ali pa ta po njihovem mnenju ni bil dovolj utemeljen. Podobno so ugotovili na zahodu ZDA, kjer so se kmetje v večji meri odločali za vključitev v tiste naravovarstvene programe, ki so podpirali urejena kmetijska zemljišča (Ryan in sod., 2003). Kmetje razumejo in cenijo količino dela, ki je potrebna za ohranjanje »lepih in čisto obdelanih« površin,

zato so ta v njihovih očeh vrednejša od površin, ki so vključena v naravovarstvene programe, saj te površine vrednotijo podobno kot nerodovitna zemljišča, ki jih ne morejo v polnosti uporabiti v proizvodne namene (Silvast, 2003).

Proizvodno naravnano mišljenje anketiranih kmetov se zrcali v tem, da jim je bila zagotovitev zadostne pridelave krme za živino precej pomembnejša skrb kot ohranjanje narave. Motiv pridelave krme in s tem hrane so namreč postavili takoj za motivom zaraščanja (Slika 3).

»Delno že mogoče [je smiselno financiranje ukrepov za ohranjanje narave], saj je lepo videti malo barvitih travnikov. Mi pa gledamo bolj za preživetje živine.« (intervju št. 11, Haloze)

Sklepamo torej lahko, da je kmetom ohranjanje narave pomembno predvsem v kontekstu urejene krajine in kmetijske pridelave. Dodatno to tezo podkrepi način, kako so sogovorniki opisovali indikatorske rastlinske vrste suhih ekstenzivnih travnišč, ki so jih večinoma povezovali z načinom rabe in opisovali njihovo vrednost v smislu kmetijske pridelave, razmeroma redko pa iz ekoloških, kulturnih in estetskih vidikov.

»Te sivke je malo manj, ker zdaj, ko se na eni parceli pasejo živali, jo iztrebijo. To je žal tako. Tam, kjer kosimo, pa se je zelo nazaj vrnila, samo tam je samo enkrat košnja, ker je v bregu in je strmina.« (intervju št. 6, Haloze)

Do podobnih ugotovitev so prišli na Poljskem, kjer so raziskovali, kako kmetje vrednotijo kmetijsko krajino

(Włodarczyk-Marciniak in sod., 2020). Ti so jo dojemali predvsem z vidika njene uporabnosti in produktivnosti, pa tudi specifične estetske vrednosti. Največjo vrednost so tako kmetje pripisali obdelanim poljem in travnikom, majhno vrednost pa mejicam, posamičnim drevesom, gozdnim zaplatam in vodnim telesom (Włodarczyk-Marciniak in sod., 2020).

Veliko sogovornikov, predvsem starejši kmetije, ki so prihajali iz manjših in ekstenzivno usmerjenih kmetij, svojega pristopa h kmetovanju niso dojemali kot razloga za izginjanje habitatov in spreminjanja narave. Takšno miselnost kmetov ponazarja tudi mnenje o ekološkem kmetovanju, saj je veliko sogovornikov odgovorilo, da v ta ukrep sicer niso vpisani, vendar kljub temu kmetujejo na ekološki način. Raziskave kažejo, da je med kmeti miselnost o usklajenosti njihovih kmetijskih praks z naravo precej običajna (Silvasti, 2003; Schenk in sod., 2007; Ahnström in sod., 2009). Kmetje posledično delujejo kontradiktorno, saj po eni strani svoje delo obravnavajo kot usklajeno in spoštljivo do narave, po drugi strani pa na njihov odnos do narave močno vpliva proizvodno naravnani vidik kmetovanja, kar lahko negativno vpliva na okolje in naravo ter jih ovira pri vstopu v naravovarstvene ukrepe, kot so KOU (Silvasti, 2003).

Velika večina anketiranih kmetov je tako imela pozitiven odnos do ohranjanja suhih travnikov, vendar je pri tem vidik ohranjanja biotske pestrosti v smislu ohranjanja rastlinskih in živalskih vrst manj pomemben. Podobno so ugotovili tudi v raziskavi na Goričkem, kjer pozitiven odnos do koristi od ohranjanja rastlin in živali na travnikih ni imel statistično značilnega vpliva na sodelovanje v KOU (Špur in sod., 2018).

3.3 DEJAVNIKI SOCIALNEGA KAPITALA

3.3.1 Informiranost kmetov o kmetijsko-okoljskih ukrepih

Kmetje, ki so dobro informirani o KOU, so običajno bolj zainteresirani za vključitev v ukrepe (Wilson in Hart, 2000). Kvantitativna analiza odgovorov kaže, da anketiranci precej dobro poznajo KOU, saj jih je poznalo 86 % anketirancev, ukrep HAB pa 73 %. Vendar se je to poznavanje glede na kvalitativno analizo izkazalo za vsebinsko precej skromno, še posebej v primeru ukrepa HAB. Večinoma so za ukrep samo slišali ali pa so samo približno poznali zahteve in pogoje za vpis, zgolj nekaj sogovornikov pa je poznalo naravovarstven pomen ukrepa in njegove cilje. Ob upoštevanju, da se ukrep HAB na območju Haloz izvaja že več kot desetletje (MKGP, 2015), je bilo še vedno razmeroma veliko kmetov (27 %), ki ukrepa sploh ni poznalo.

»V: Ali ste že slišali za KOPOP – kmetijsko okoljska plačila? O: To je neki dodatek. [...] Če sem odkrit, te kratice malo slabše poznam. Slišal sem zanjo, ampak si je ne znam razložiti.« (intervju št. 34, Haloze)

Informacije o kmetijsko-okoljskih ukrepih lahko kmetje pridobijo iz različnih virov, kot so svetovalna služba, drugi kmetje, kmetijske interesne in gospodarske organizacije in mediji (Lastra-Bravo in sod., 2015). Na mnenje kmetijskega svetovalca in drugih kmetov so se v veliki meri zanašali tudi anketirani kmetje. Anketiranci, ki so izpostavili, da jim je pri odločanju zelo pomembno mnenje svetovalca (35 %), so v povprečju upravljali z manjšimi kmetijskimi gospodarstvi in z manjšim obsegom primerne trajnega travinja (Preglednica 2).

Med anketiranimi kmeti jih je bilo 76 % vključenih v vsaj eno kmetijsko organizacijo ali podeželsko društvo, ki lahko glede na pretekle raziskave pomembno vplivajo na oblikovanje stališč kmetov o KOU (Peerlings in Polman, 2009; Capitano in sod., 2011). Kmetje so bili najpogosteje vključeni v lokalni strojni krožek, kmetijsko zadrugo in razna podeželska društva. Med njimi je izstopalo lokalno društvo, v katerega je bilo včlanjenih veliko anektiranih kmetov, in se je aktivno zavzemalo za oblikovanje KOU, ki bi bili po njihovem mnenju bolj prilagojeni potrebam haloških kmetij. Kmetje, ki so sodelovali v omenjenem društvu, so bili precej dobro informirani o ukrepih kmetijske politike. Nekateri sogovorniki so omenjali stališča in pripomembe o ukrepu HAB, ki so jih oblikovali v okviru društva, pri čemer so izpostavili predvsem problem premajhne finančne spodbude za pokritje stroškov, povezanih z ukrepom. To stališče, ki so ga oblikovali znotraj društva, je bilo pogosto predvsem med kmeti, ki so prihajali iz nekoliko večjih in bolj proizvodno usmerjenih kmetij ter so bili najverjetneje tudi bolj aktivni v lokalnem okolju, zato vpliv takšnih organizacij na stališča in odločanje kmetov verjetno ni zanemarljiv.

3.3.2 Zaupanje v vladne organe

Sogovorniki so izražali precejšnje nezaupanje v vladne organe in pristojne institucije, kar lahko vpliva na to, da se kmetije v manjši meri odločajo za vključitev v kmetijsko-okoljske ukrepe (Peerlings in Polman, 2009). Predstavnike vladnih organov so nazivali kot »tiste iz Ljubljane« in »iz pisarne«, ki da ne poznajo razmer v Halozah. Posledično so bili kmetje mnenja, da ukrepi niso zasnovani tako, da bi bili dobro prilagojeni potrebam lokalnega okolja. Nekateri sogovorniki so poudarili, da bi si želeli, da bi pri oblikovanju ukrepov upoštevali tudi njihovo mnenje. Sodelovanje med različnimi deležniki, kot so kmetje, kmetijske organizacije in naravovarstvene institucije, se je namreč v preteklih raziskavah izkazalo

za pomemben dejavnik pri zasnovi uspešnih ukrepov (Niens in Marggraf, 2010; Whittingham, 2011).

4 SKLEPI IN PRIPOROČILA

4.1 DEJAVNIKI ODLOČANJA IN TRAJNOSTNI KMETIJSKO-OKOLJSKI UKREPI

V raziskavi smo s kombinacijo kvantitativnih in kvalitativnih metod preučili dejavnike, ki vplivajo na odločanje kmetov za vključitev v kmetijsko-okoljske ukrepe za ohranjanje ekstenzivne rabe travinja na območju Haloz. Izbrani pristop se je izkazal kot primeren način raziskovanja teh vprašanj, saj je kvalitativni del raziskave omogočil dodatno in celovitejše razumevanje določenih dejavnikov odločanja, ki jih je zgoj s kvantitativnimi metodami običajno težje raziskati (Schenk in sod., 2007).

Ekonomski razlogi, kot so višina plačila in vplivi ukrepov na obseg pridelane krme in dohodkovne potrebe kmetij, so se izkazali kot ključni dejavniki za (ne) vključitev v kmetijsko-okoljske ukrepe. Anketirani kmetje so bili prepričani, da s pozno košnjo, ki je potrebna za ohranjanje habitatov, izgubijo na kvaliteti krme in s tem tudi na obsegu prireje in dohodu iz živinoreje. Višino plačila so zato presojali predvsem v smislu izgube dohodkov zaradi izgubljene krme, vendar ponujeno plačilo te izgube ni ustrezno nadomestilo. Za kmete tako živinoreja, ki temelji na intenzivnejši pridelavi krme, predstavlja boljšo možnost za zagotovitev zaslužka kot vstop v KOU, kar je pomemben razlog, da se kmetje ne odločijo za vključitev. Ugotovitve so skladne z raziskavo iz Radenskega polja, kjer se kmetje niso bili pripravljene vključiti v ukrepe, namenjene ekstenzivni reji goveda, predvsem zaradi njihove usmerjenosti v intenzivno živinorejo, ki jim prinaša večjo ekonomsko korist (Žgavec in sod., 2013).

Primerna višina plačil lahko motivira kmete, da se odločijo za vključitev v kmetijsko-okoljske ukrepe ter se s tem zavežejo k upoštevanju predpisov in kratkoročni spremembi kmetijskih praks, ki pa niso nujno skladne z njihovim osebnim prepričanjem (Schenk in sod., 2007; Ahnström in sod., 2009). Vedenjski dejavniki, kot so odnos kmetov do ohranjanja narave in njihova samoidentiteta, so tako pri odločanju izredno pomembni (Morris in Potter, 1995; Schmitzberger in sod., 2005), kar je razkrila tudi ta raziskava. Anketirani kmetje so imeli v splošnem do ohranjanja narave in okolja pozitiven odnos, vendar ta ni bil nujno povezan z ohranitveno etiko in večinoma ni bil zadosten razlog, da bi se odločili za vstop v kmetijsko-okoljske ukrepe (KOU).

Med haloškimi kmeti je bil splošno uveljavljen proizvodno naravnani pogled na kmetijstvo, ki zagovarja, da je kmetovanje primarno namenjeno pridelavi hrane. Ta

pogled je bil pomemben del njihovih temeljnih vrednot in identitete, kar ima lahko vpliv na izbiranje KOU. Smiselnost vsebine ukrepov namreč kmetje praviloma niso presojali z vidika učinkov na biotsko preprostost, kar lahko vodi v nerazumevanje namena in zavračanje samih ukrepov. Kmetijsko-okoljske prakse, kot sta puščanje nepokošenih pasov na travnikih in pozna košnja, ki vodijo v manjšo prirejo živine na račun izgubljene krme, lahko zato kmetje pogosto ocenjujejo kot pokazatelj slabega upravljanja, ki odstopa od njihovega pojmovanja »dobrega kmeta« (Burton in Paragahawewa, 2011). Tovrstne prakse so zato vrednostno nezaželene.

Med dejavniki, ki so povezani z lastnostmi kmetije in kmeta, sta se poleg vedenjskih kot pomembna dejavnika izkazala tudi velikost kmetije in starost kmeta. Kmetje, ki so prihajali iz večjih kmetij, so bili v povprečju bolje informirani o ukrepih KOU in so se pogosteje vključevali v le-te, kar je skladno z nekaterimi preteklimi raziskavami (npr. Wilson in Hart, 2000; Hynes in Garvey, 2009). Vpliv starosti na pripravljenost kmetov za sodelovanje v KOU se je izkazal kot kompleksen in je običajno pogojen še z drugimi dejavniki odločanja. Predvsem starejšim anketirancem so obveznosti izvajanja ukrepa, kot so sprememba kmetijskih praks, vodenje evidenc in dodaten nadzor, pogosto predstavljale veliko oviro, zaradi katere se niso vključili v KOU. Starejši anketiranci so bili v primerjavi z mlajšimi tudi slabše informirani o ukrepih. Dodatno se je v povezavi s starostjo kmetov kot negativen dejavnik izkazala prisotnost prevzemnika, saj starejši kmetje pogosto niso želeli obremeniti svojega naslednika z že podpisano pogodbo.

Na pripravljenost kmetov za vključitev pomembno vpliva tudi informiranost kmetov o KOU (Wilson in Hart, 2000), ki je bila med anketiranimi kmeti na splošno dobra, vendar je podrobnosti o ciljnih ukrepih (HAB), kot je poznavanje okoljskega namena in ciljev ukrepov, poznalo razmeroma malo kmetov, kar je lahko eden izmed pomembnih razlogov, da se kmetje za vključitev v KOU niso odločali v večji meri.

4.2 PRIPOROČILA ODLOČEVALCEM

Ključni izziv, ki ga je razkrila ta raziskava in bi ga bilo treba naslavljati pri oblikovanju prihodnjih ukrepov, je postopno spreminjanje vrednostnega sistema kmetov in njihovih socialnih norm in prioritet do ohranjanja narave in okolju prijaznih kmetijskih praks. V raziskavi smo namreč zaznali neskladja med cilji kmetijsko-okoljskih ukrepov za ohranjanje ekstenzivne rabe travinja in prepričanju kmetov, ki jim je bilo ohranjanje travinja pomembno predvsem z vidika preprečevanja zaraščanja in za doseg proizvodnih in ekonomskih ciljev, medtem ko

je bilo njihovo ohranjanje z vidika biotske pestrosti za veliko večino kmetov manj pomembno.

Spreminjanje vrednot in prepričanj kmetov je dolgotrajen proces, ki se mu je treba posvečati na vseh ravneh, od kmetov do vladnih institucij. Spodbuditi ga je verjetno mogoče predvsem z uvedbo novih zasnov kmetijsko-okoljskih ukrepov ter krepitvijo prenosa znanja in dialoga med deležniki. Na območju Haloz bi bilo zato za namene ohranjanja ekstenzivnega travinja smiselno razmisliti o uvedbi rezultatskih shem, kjer kmetje namesto za izvajanje predpisanih praks prejmejo plačilo za doseg okoljskih in naravovarstvenih rezultatov (Herzon in sod., 2018; Šumrada in Erjavec, 2020). Iz kulturnega vidika imajo rezultatske sheme prednost, da so kmetje primorani razviti nove in edinstvene rešitve za doseg okoljskih ciljev in se hkrati naučiti prepoznati povezave med svojimi praksami in vplivi teh na biotsko pestrost (Birge & Herzon, 2019). Ta znanja lahko delijo z drugimi kmeti, kar lahko prispeva k ustvarjanju družbenega statusa in ugleda znotraj kmečke skupnosti ter s tem okrepi njihov socialni kapital (Burton in Paragahawewa, 2011). Tovrstni ukrepi imajo zato potencial, da kmetje začnejo okoljske rezultate obravnavati kot proizvode, primerljive z drugimi proizvodi na kmetiji (Matzdorf in Lorenz, 2010; Burton in Schwarz, 2013), in da hkrati sonaravne prakse začnejo vrednotiti kot prakse »dobrega kmetovanja« (Burton in sod., 2008; Burton in Paragahawewa, 2011).

Za naslavljanje naštetih izzivov in oblikovanje uspešnih rezultatskih in drugih naravovarstvenih ukrepov je zato potreben bolj lokalni in individualen pristop (Herzon in sod., 2018). Ta lahko na eni strani spodbudi boljše razumevanje pomena in ciljev KOU, po drugi strani pa bodo kmetje lahko tudi izboljšali izvajanje ukrepov, saj dobro poznajo lokalne razmere in družbeno okolje. V ta proces se lahko vključijo tudi lokalne in naravovarstvene organizacije, ki lahko kasneje sodelujejo pri upravljanju ukrepa (Šumrada in Erjavec, 2020).

Poleg primernih finančnih spodbud je ključno, da se krepki izobraževalna in svetovalna podpora, ki je usmerjena predvsem v izboljšanje kmetovega razumevanja pomena in ciljev varovanja okolja in ohranjanja narave (Kleijn in Sutherland, 2003; Ahnström in sod., 2009; Mack idr., 2020). V prvi vrsti je pomembno, kako so ukrepi kmetom predstavljeni (Riley, 2011), nato pa je pomemben tudi način nadaljnje komunikacije na izobraževalnih o ukrepih. Varovanje narave in okolja tako od kmetov kot tudi kmetijskih svetovalcev zahteva nova, celovitejša in multi-disciplinarna znanja in spretnosti, ki presegajo znanja, ki so potrebna zgolj za pridelavo hrane (Bergeå in sod., 2008), zato se kaže večja potreba po širitvi kompetenc svetovalcev in uporabi novih pristopov prenosa znanja, ki bodo praktično in lokalno naravnani (Ingram, 2008; Faure in sod., 2012).

5 ZAHVALE

Prispevek je nastal v okviru Ciljnega raziskovalnega projekta (CRP V4-1814) Analitične podpore za večjo učinkovitost in ciljnost kmetijske politike do okolja in narave v Sloveniji in programa Ekonomika agroživilstva in naravnih virov (P4-0022) s finančno podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost in Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Vsem sodelujočim kmetom se zahvaljujemo za čas, ki so ga posvetili naši raziskavi, in vpoglede v njihovo delo in razmišljanje. Za pomoč pri vzpostavitvi kontakta s kmetijami se zahvaljujemo kmetijskim svetovalcem na Kmetijsko-gozdarskem zavodu Ptuj.

6 VIRI

- Acock, A. C. (2014). *A Gentle Introduction to Stata*. 4. izdaja. College Station, Texas: Stata Press.
- Ahnström, J., Höckert, J., Bergeå, H. L., Francis, C. A., Skelton, P., & Hallgren, L. (2009). Farmers and nature conservation: What is known about attitudes, context factors and actions affecting conservation? *Renewable Agriculture and Food Systems*, 24(01), 38–47. <https://doi.org/10.1017/S1742170508002391>
- Barreiro-Hurlé, J., Espinosa-Goded, M., & Dupraz, P. (2010). Does intensity of change matter? Factors affecting adoption of agri-environmental schemes in Spain. *Journal of Environmental Planning and Management*, 53(7), 891–905. <https://doi.org/10.1080/09640568.2010.490058>
- Batáry, P., Dicks, L. V., Kleijn, D., & Sutherland, W. J. (2015). The role of agri-environment schemes in conservation and environmental management: European Agri-Environment Schemes. *Conservation Biology*, 29(4), 1006–1016. <https://doi.org/10.1111/cobi.12536>
- Bergeå, H. L., Martin, C., & Sahlström, F. (2008). “I don’t know what you’re looking for”: Professional vision in Swedish agricultural extension on nature conservation management. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 14(4), 329–345. <https://doi.org/10.1080/13892240802416244>
- Birge, T., & Herzon, I. (2019). Exploring cultural acceptability of a hypothetical results-based agri-environment payment for grassland biodiversity. *Journal of Rural Studies*, 67, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.02.006>
- Brdnik, J. (2019). *Travniki—Izkušnje s projekta Life to Grasslands*. Kmetijsko gozdarski zavod Ptuj. Pridobljeno s https://www.kgzs.si/uploads/dokumenti/druga_gradiva/travniki_-_jelka_brdnik.pdf
- Brotherton, I. (1989). Farmer participation in voluntary land diversion schemes: Some observations from theory. *Journal of Rural Studies*, 5(3), 299–304. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(89\)90008-9](https://doi.org/10.1016/0743-0167(89)90008-9)
- Brown, C., Kovacs, E., Herzon, I., Villamayor-Tomas, S., Albizuza, A., Galanaki, A., ... Zinngrebe, Y. (2020). Simplistic understandings of farmer motivations could undermine the environmental potential of the common agricultural

- policy. *Land Use Policy*. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.105136>
- Burton, R.J.F. (2004). Seeing through the „good farmer’s“ eyes: Towards developing an understanding of the social symbolic value of „productivist“ behaviour. *Sociologia Ruralis*, 44(2), 195–215. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2004.00270.x>
- Burton, Rob J. F. (2014). The influence of farmer demographic characteristics on environmental behaviour: A review. *Journal of Environmental Management*, 135, 19–26. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2013.12.005>
- Burton, Rob J. F., & Paragahawewa, U. H. (2011). Creating culturally sustainable agri-environmental schemes. *Journal of Rural Studies*, 27(1), 95–104. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.11.001>
- Burton, Rob J. F., & Schwarz, G. (2013). Result-oriented agri-environmental schemes in Europe and their potential for promoting behavioural change. *Land Use Policy*, 30(1), 628–641. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.05.002>
- Burton, Rob. J.F., Kuczera, C., & Schwarz, G. (2008). Exploring farmers’ cultural resistance to voluntary agri-environmental schemes. *Sociologia Ruralis*, 48(1), 16–37. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2008.00452.x>
- Capitaniao, F., Adinolfi, F., & Malorgio, G. (2011). What explains farmers’ participation in Rural Development Policy in Italian southern region? An empirical analysis. *New Medit*, 10(4), 19–24.
- Cullen, P., Ryan, M., O’Donoghue, C., Hynes, S., hUallacháin, D. Ó., & Sheridan, H. (2020). Impact of farmer self-identity and attitudes on participation in agri-environment schemes. *Land Use Policy*, 95, 104660. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104660>
- Cunder, T. (2008). *Okoljski kazalci - Kmetijska območja visoke naravne vrednosti*. Agencija Republike Slovenije za okolje. Pridobljeno s <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/kmetijska-obmocja-visoke-naravne-vrednosti>
- de Snoo, G. R., Herzon, I., Staats, H., Burton, R. J. F., Schindler, S., van Dijk, J., ... Musters, C. J. M. (2013). Toward effective nature conservation on farmland: Making farmers matter. *Conservation Letters*, 6(1), 66–72. <https://doi.org/10.1111/j.1755-263X.2012.00296.x>
- Defrancesco, E., Gatto, P., Runge, F., & Trestini, S. (2007). Factors affecting farmers’ participation in agri-environmental measures: A Northern Italian perspective. *Journal of Agricultural Economics*, 59(1), 114–131. <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.2007.00134.x>
- Direktiva 92/43/EGS. *Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst*. Svet Evropske unije. Pridobljeno s <http://data.europa.eu/eli/dir/1992/43/oj>
- Drury, R., Homewood, K., & Randall, S. (2011). Less is more: The potential of qualitative approaches in conservation research: Qualitative approaches in conservation research. *Animal Conservation*, 14(1), 18–24. <https://doi.org/10.1111/j.1469-1795.2010.00375.x>
- EC. (2019). *EU Habitati Action Plan: Action plan to maintain and restore to favourable conservation status the habitat type 6210 Semi-natural dry grasslands and scrubland facies on calcareous substrates (Festuco-Brometalia) (*important orchid sites)*. Evropska komisija. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/pdf/EUHabitat_ap6210.pdf
- ECA. (2011). *Is agri-environment support well designed and managed?*. Special report no. 7/2011. Evropsko računsko sodišče. Pridobljeno s https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR11_07/SR11_07_EN.PDF
- Erjavec, E., Šumrada, T., Juvančič, L., Rac, I., Cunder, T., Bedrač, ... Volk, T. (2018). *Vrednotenje slovenske kmetijske politike v obdobju 2015-2020: Raziskovalna podpora za strateško načrtovanje po letu 2020*. Kmetijski inštitut Slovenije. Pridobljeno s <https://www.program-podezelja.si/sl/knjzница/287-vrednotenje-slovenske-kmetijske-politike-v-obdobju-2015-2020/file>
- Falconer, K. (2000). Farm-level constraints on agri-environmental scheme participation: A transactional perspective. *Journal of Rural Studies*, 16(3), 379–394. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(99\)00066-2](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(99)00066-2)
- Faure, G., Desjeux, Y., & Gasselin, P. (2012). New challenges in agricultural advisory services from a research perspective: A literature review, synthesis and research agenda. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 18(5), 461–492. <https://doi.org/10.1080/1389224X.2012.707063>
- Herzon, I., Birge, T., Allen, B., Povellato, A., Vanni, F., Hart, K., ... Pražan, J. (2018). Time to look for evidence: Results-based approach to biodiversity conservation on farmland in Europe. *Land Use Policy*, 71, 347–354. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.12.011>
- Hounsome, B., Edwards, R. T., & Edwards-Jones, G. (2006). A note on the effect of farmer mental health on adoption: The case of agri-environment schemes. *Agricultural Systems*, 91(3), 229–241. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2006.09.001>
- Hynes, S., & Garvey, E. (2009). Modelling farmers’ participation in an agri-environmental scheme using panel data: An application to the rural environment protection scheme in Ireland. *Journal of Agricultural Economics*, 60(3), 546–562. <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.2009.00210.x>
- Ingram, J. (2008). Agronomist–farmer knowledge encounters: An analysis of knowledge exchange in the context of best management practices in England. *Agriculture and Human Values*, 25(3), 405–418. <https://doi.org/10.1007/s10460-008-9134-0>
- Ivanjšič, D., Pintarič, D., Škornik, S., Kaligarič, M., & Pipenbajer, N. (2020). SOSKOPOP Haloze: A decision support system for potential claimants of grassland-targeted agri-environment measures. *Journal for Geography*, 14(1), 49–64. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/340133351_SOSKOPOP_Haloze_a_decision_support_system_for_potential_claimants_of_grassland-targeted_agri-environment_measures
- Jakopič, M., & Trčak, B. (2006). *Natura 2000 v Halozah: Travišča in flora*. Center za kartografijo favne in flore. Pridobljeno s http://www.ckff.si/publikacije/zl_haloze_tx.pdf
- Kaligarič, M., Čuš, J., Škornik, S., & Ivajnšič, D. (2019). The failure of agri-environment measures to promote and conserve grassland biodiversity in Slovenia. *Land Use Policy*, 80, 127–134. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.10.013>
- Kleijn, D., & Sutherland, W. J. (2003). How effective are European agri-environment schemes in conserving and promoting

- biodiversity? *Journal of Applied Ecology*, 40(6), 947–969. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2664.2003.00868.x>
- Kleijn, D., Baquero, R. A., Clough, Y., Díaz, M., Esteban, J. D., Fernández, F., ... Yela, J. L. (2006). Mixed biodiversity benefits of agri-environment schemes in five European countries. *Ecology Letters*, 9(3), 243–254. <https://doi.org/10.1111/j.1461-0248.2005.00869.x>
- Korošec, V. (2019). Haloško kmetijstvo kot dejavnik regionalnega razvoja. V: *Kulturna pokrajina Haloz* (Let. 2019, str. 105–128). Pridobljeno s <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-WZC5I81Y?euapi=1&query=%27keywords%3dhaloze%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&fyear=2019>
- Kus Veenliet, J. (2012). *Analiza doseganja ciljev Strategije ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji*. Zavod Symbiosis. Pridobljeno s https://zavod-symbiosis.si/wp-content/uploads/2020/03/Analiza_strategije_celotno_porocilo.pdf
- Lastra-Bravo, X. B., Hubbard, C., Garrod, G., & Tolón-Becerra, A. (2015). What drives farmers' participation in EU agri-environmental schemes?: Results from a qualitative meta-analysis. *Environmental Science & Policy*, 54, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2015.06.002>
- Lipovšek, M. (2015). Kukavičevke v Halozah (vzhodna Slovenija). *Folia biologica et geologica*, 56(3), 163–167.
- Mack, G., Ritzel, C., & Jan, P. (2020). Determinants for the implementation of action-, result- and multi-actor-oriented agri-environment schemes in Switzerland. *Ecological Economics*, 176, 106715. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106715>
- Mathijs, E. (2003). Social capital and farmers' willingness to adopt countryside stewardship schemes. *Outlook on Agriculture*, 32(1), 13–16. <https://doi.org/10.5367/000000003101294217>
- Matzdorf, B., & Lorenz, J. (2010). How cost-effective are result-oriented agri-environmental measures?—An empirical analysis in Germany. *Land Use Policy*, 27(2), 535–544. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2009.07.011>
- Mesec, B., & Lamovec, T. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- MKGP. (2015). *Program razvoja podeželja RS za obdobje 2007-2013, 9. sprememba*. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Pridobljeno s https://www.program-podezelja.si/images/SPLETNA_STRAN_PRP_NOVA/2_PRP_2007-2013/2_1_Dokumenti/9_sprememba/PRP_07-13_9_spr.pdf
- MKGP. (2020). *Program razvoja podeželja RS za obdobje 2014-2020 (CCI 2014SI06RDNP001)*. Različica 11.1. Evropska komisija. Pridobljeno s https://skp.si/wp-content/uploads/2021/06/9_sprememba_PRP_2014-2020_potrjen_11_1_sl.pdf
- Morris, C., & Potter, C. (1995). Recruiting the new conservationists: Farmers' adoption of agri-environmental schemes in the U.K. *Journal of Rural Studies*, 11(1), 51–63. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(94\)00037-A](https://doi.org/10.1016/0743-0167(94)00037-A)
- Niens, C., & Marggraf, R. (2010). Recommendations for increasing the acceptance of agri-environmental schemes—Results of an empirical study in Lower Saxony. *Berichte uber Landwirtschaft*, 88(1), 5–36.
- O'Rourke, E., & Kramm, N. (2012). High nature value (HNV) farming and the management of upland diversity. A review. *European Countryside*, 4(2). <https://doi.org/10.2478/v10091-012-0018-3>
- OECD. (2017). *Evaluation of Agricultural Policy Reforms in the European Union The Common Agricultural Policy 2014-20: The Common Agricultural Policy 2014-20*. OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264278783-en>
- Paracchini, M., Petersen, J. E., Hoogeveen, Y., Bamps, C., Burfield, I., & Swaay, C. (2008). High nature value farmland in Europe—An estimate of the distribution patterns on the basis of land cover and biodiversity data. *Publications Office of the European Union*. Pridobljeno s <http://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/10604b27-10b3-46c7-83f6-e7202684c36a/language-en>
- Pavlis, E. S., Terkenli, T. S., Kristensen, S. B. P., Busck, A. G., & Cosor, G. L. (2016). Patterns of agri-environmental scheme participation in Europe: Indicative trends from selected case studies. *Land Use Policy*, 57, 800–812. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.09.024>
- Peerlings, J., & Polman, N. (2009). Farm choice between agri-environmental contracts in the European Union. *Journal of Environmental Planning and Management*, 52(5), 593–612. <https://doi.org/10.1080/09640560902958131>
- Poláková, J., Tucker, G., Hart, K., Dwyer, J., & Rayment, M. (2011). Addressing biodiversity and habitat preservation through measures applied under the Common Agricultural Policy. *Report Prepared for DG Agriculture and Rural Development*, Contract No. 30-CE-0388497/00-44 (str. 357). Institute for European Environmental Policy. Pridobljeno s http://www.euroconsulting.be/upload/news/documents/20120509103345_Report_bio_090512.pdf
- Potter, C., & Loble, M. (1992). The conservation status and potential of elderly farmers: Results from a survey in England and Wales. *Journal of Rural Studies*, 8(2), 133–143. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(92\)90072-E](https://doi.org/10.1016/0743-0167(92)90072-E)
- Pust Vučajnik, M., & Udovč, A. (2008). Stališča kmetov ter kmetijskih svetovalcev do Slovenskega kmetijskega okoljskega programa. V A. Tajnšek (ur.). *Novi izzivi v poljedelstvu 2008: Zbornik simpozija* (202–207). Slovensko agronomsko društvo. Pridobljeno s http://www.bf.uni-lj.si/fileadmin/groups/2722/Zbornik_simpozija_2008.pdf
- Riley, M. (2011). Turning farmers into conservationists? Progress and prospects. *Geography Compass*, 5(6), 369–389. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2011.00423.x>
- Roblek, V. (2009). Primer izpeljave analize besedila v kvalitativni raziskavi. *Management*, 1(4), 53–69.
- Ruto, E., & Garrod, G. (2009). Investigating farmers' preferences for the design of agri-environment schemes: A choice experiment approach. *Journal of Environmental Planning and Management*, 52(5), 631–647. <https://doi.org/10.1080/09640560902958172>
- Ryan, R. L., Erickson, D. L., & Young, R. D. (2003). Farmers' motivations for adopting conservation practices along riparian zones in a mid-western agricultural watershed. *Journal of Environmental Planning and Management*, 46(1), 19–37. <https://doi.org/10.1080/713676702>
- Saldana, J. (2015). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. London: SAGE Publications.
- Schenk, A., Hunziker, M., & Kienast, F. (2007). Factors influencing the acceptance of nature conservation measures—A

- qualitative study in Switzerland. *Journal of Environmental Management*, 83(1), 66–79. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2006.01.010>
- Schmitzberger, I., Wrška, Th., Steurer, B., Aschenbrenner, G., Peterseil, J., & Zechmeister, H. G. (2005). How farming styles influence biodiversity maintenance in Austrian agricultural landscapes. *Agri-Environmental Schemes as Landscape Experiments*, 108(3), 274–290. <https://doi.org/10.1016/j.agee.2005.02.009>
- Siebert, R., Toogood, M., & Knierim, A. (2006). Factors affecting European farmers' participation in biodiversity policies. *Sociologia Ruralis*, 46(4), 318–340. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2006.00420.x>
- Signorotti, C., Marconi, V., Raggi, M., & Viaggi, D. (2013). How do agri-environmental schemes (AES's) contribute to high nature value (HNV) farmland: A case study in Emilia Romagna. 2nd AIEEA Conference "Between Crisis and Development: which Role for the Bio-Economy". Parma: Italian Association of Agricultural and Applied Economics. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.149762>
- Silvasti, T. (2003). The cultural model of "the good farmer" and the environmental question in Finland. *Agriculture and Human Values*, 20(2), 143–150. <https://doi.org/10.1023/A:1024021811419>
- Slovec, M. (2019). Can a "Good Farmer" and a "Bad Farmer" Cooperate?: *An Examination of Conventional and Organic Farmers' Perceptions of Production and Environmental Protection*. V A. A. Lukšič & T. Tkalec (Ur.), Intertwining of diverse minds in(to) political ecology: Scientific texts of doctoral students participating in the Summer school of political ecology (str. 111–129). Inštitut Časopis za kritiko znanosti. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/340681391_Can_a_Good_Farmer_and_a_Bad_Farmer_Cooperate_An_Examination_of_Conventional_and_Organi
- SURS. 2020. *Podatkovna baza SiStat. Kmetijstvo in ribištvo*. Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno s https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/sl/30_Okolje/
- Sutherland, L.-A., & Darnhofer, I. (2012). Of organic farmers and 'good farmers': Changing habitus in rural England. *Journal of Rural Studies*, 28(3), 232–240. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.03.003>
- Špur, N., Šorgo, A., & Škornik, S. (2018). Predictive model for meadow owners' participation in agri-environmental climate schemes in Natura 2000 areas. *Land Use Policy*, 73, 115–124. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.01.014>
- Šumrada, T., & Erjavec, E. (2020). Designs and characteristics of agri-environmental measures. *Acta agriculturae Slovenica*, 116(1), 157–178. <https://doi.org/10.14720/aas.2020.116.1.1775>
- Šumrada, T., & Erjavec, E. (2020). Zasnove kmetijsko-okoljskih ukrepov in njihove značilnosti. *Acta agriculturae Slovenica*, 116(1), 157–178. <https://doi.org/10.14720/aas.2020.116.1.1775>
- Tashakkori, A., & Teddlie, C. (1998). *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches*. London: SAGE Publications.
- Thomas, E., Riley, M., & Spees, J. (2019). Good farming beyond farmland – Riparian environments and the concept of the 'good farmer'. *Journal of Rural Studies*, 67, 111–119. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.02.015>
- Torkar, G., Zimmermann, B., & Willebrand, T. (2011). Qualitative interviews in human dimensions studies about nature conservation. *Varstvo narave*, 25, 39–52.
- Travnikar, T., & Volk, T. (2016). *Okoljski kazalci - Površine zemljišč s kmetijsko-okoljskimi ukrepi*. Agencija Republike Slovenije za okolje. Pridobljeno s: <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/povrsine-zemljisc-s-kmetijsko-okoljskimi-ukrepi-2>
- Uthes, S., & Matzdorf, B. (2013). Studies on agri-environmental measures: A survey of the literature. *Environmental Management*, 51(1), 251–266. <https://doi.org/10.1007/s00267-012-9959-6>
- Vlada RS. 2015. *Program upravljanja območij Natura 2000 (2015–2020) (št. 00719-6/2015/13)*. Ljubljana: Vlada RS. Pridobljeno s http://www.natura2000.si/fileadmin/user_upload/Dokumenti/Life_Upravljanje/PUN_ProgramNatura.pdf
- Whittingham, M. J. (2011). The future of agri-environment schemes: Biodiversity gains and ecosystem service delivery? *Journal of Applied Ecology*, 48(3), 509–513. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2664.2011.01987.x>
- Wilson, G. A. (1997). Factors influencing farmer participation in the environmentally sensitive areas scheme. *Journal of Environmental Management*, 50(1), 67–93. <https://doi.org/10.1006/jema.1996.0095>
- Wilson, G. A., & Hart, K. (2000). Financial imperative or conservation concern? EU farmers' motivations for participation involuntary agri-environmental schemes. *Environment and Planning A*, 32(12), 2161–2185. <https://doi.org/10.1068/a3311>
- Włodarczyk-Marciniak, R., Frankiewicz, P., & Krauze, K. (2020). Socio-cultural valuation of Polish agricultural landscape components by farmers and its consequences. *Journal of Rural Studies*, 74, 190–200. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.01.017>
- Žgavec, D., Eler, K., Udovč, A., & Batič, F. (2013). Contribution of agricultural policy measures to maintain grassland areas (the case of Radensko Polje Landscape Park). *Acta Agriculturae Slovenica*, 101(1). <https://doi.org/10.2478/acas-2013-0009>
- Žiberna, I. (2012). „Spreminjanje rabe zemljišč v Halozah v obdobju med letoma 2000 in 2011“. *Geografski obzornik*, 59 (1/2), 12–19.
- Žvikart, M. (2010). Uresničevanje varstvenih ciljev iz programa upravljanja območij Natura 2000 v kmetijski kulturni krajini. *Varstvo narave*, 24, 21–34.